

УДК: 351/354

Дяченко Олена Ігорівна,
аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, юрисконсульт відділу з договірної роботи, ПАТ “ДТЕК ДНІПРО-ОБЛЕНЕРГО”, м. Дніпро, Запорізьке шосе, 22, індекс 49000, тел.: (098) 900 20 55, e-mail: LisovaL@i.ua

ORCID: 0000-0002-5433-9523

Дяченко Елена Игоревна,
аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, юрисконсульт відділу з договірної роботи, ПАТ “ДТЕК ДНІПРО-ОБЛЕНЕРГО”, м. Дніпро, Запорізьке шосе, 22, індекс 49000, тел.: (098) 900 20 55, e-mail: LisovaL@i.ua

аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, юрисконсульт отдела по договорной работы, ПАО “ДТЭК ДНЕПРООБЛЭНЕРГО”, г. Днепр, Запорожское шоссе, 22, индекс 49000, тел.: (098) 900 20 55, e-mail: LisovaL@i.ua

ORCID: 0000-0002-5433-9523

Dyachenko Olena Ihorivna,
a graduate student of the Dept. of Public Administration and Local Self-Government of the Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Counsel Division of contractual work, PJSC “DTEK Dniprooblenergo” Dnieper, Zaporozhye highway, 22, 49000, tel.: (098) 900 20 55, e-mail: LisovaL@i.ua

ORCID: 0000-0002-5433-9523

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ РАДІАЦІЙНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті аналізується державне регулювання охорони праці персоналу, який працює у сфері радіаційно-небезпечного виробництва. Дослідження виконано на основі нормативно-правової бази України та опублікованих документів, які забезпечують гарантії здійснення права персоналу на безпечні умови праці на виробництві.

Ключові слова: охорона праці, державне регулювання, ядерна та радіаційна безпека, соціальні гарантії, державне забезпечення, ризики, радіаційно-небезпечне виробництво.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОХРАНЫ ТРУДА ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ РАДИАЦИОННО-ОПАСНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация. В статье анализируется государственное регулирование охраны труда персонала, который работает в сфере радиационно-опасного производства. Исследование выполнено на основе нормативно-правовой базы Украины и опубликованных документов, которые обеспечивают гарантии осуществления права персонала на безопасные условия труда на производстве.

Ключевые слова: охрана труда, государственное регулирование, ядерная и радиационная безопасность, социальные гарантии, государственное обеспечение, риски, радиационно опасное производство.

STATE REGULATION OF LABOUR PROTECTION OF THE PERSONNEL OF RADIATION-HAZARDOUS PRODUCTION

Abstract. The article analyzes the state regulation of occupational safety of personnel working in the field of radiation-hazardous production. The study was performed on the basis of normative-legal base of Ukraine and published documents that provide guarantees of the right personnel on safe working conditions in the workplace.

Keywords: labour protection, state regulation, nuclear and radiation safety, social security, state maintenance, the risks of radiation-hazardous production.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України — Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Забезпечення належних умов праці та соціального захисту персоналу, який працює на радіаційно-небезпечному виробництві — першочергове завдання держави щодо збереження життя та здоров'я працівників,

встановлення безпечних умов праці на виробництві з метою попередження та мінімізації ризиків шкідливого впливу на персонал, проведення превентивних заходів задля попередження нещасних випадків та виробничих травм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом для дослідження проблематики цього питання у сфері забезпечення охорони праці персоналу, який працює на радіаційно-небезпечному виробництві, послугувала законодавча база України. При написанні статті аналізувалися опубліковані наукові роботи таких вчених-науковців, як: І. П. Кринична, В. А. Легасов, Ш. Шайхатдинов,

Д. В. Зеркалов, М. В. Дорошенко, О. Г. Вільсон та ін. Дослідження проведені фрагментарно та не у повному обсязі.

Для проведення аналізу сучасного рівня забезпечення охорони праці персоналу, який працює на радіаційно-небезпечному виробництві, необхідно, по-перше, ознайомитися з поняттям охорони праці, яке закріплено ст. 1 Закону України “Про охорону праці”.

Так, охорона праці — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [2].

Законом України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування” визначається правова, фінансова та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання тощо [3].

Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини працівників, сприяє зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства у першу життєву потребу кожної працездатної людини. Законодавство про працю встановлює високий рівень умов праці, всемірну охорону трудових прав працівників [4].

Не зважаючи на діюче законодавство з питань регулювання охорони праці персоналу, який працює на радіаційно-небезпечному виробництві, часто постає питання порушення встановлених норм охорони праці та соціального захисту працівників. Невиконання роботодавцями нормативно закріплених зобов'язань, відсутність інформаційно-роз'яснювальної роботи, методичних рекомендацій щодо додержання законодавства з охорони праці, відсутність фінансування на підприємствах призводить до порушення умов праці та незабезпечення належних виплат працівникам пільг та компенсацій, невиконання атестацій робочих місць за умовами праці та інші фактори, призводять до негативних наслідків та створюють загрозу життю та здоров'ю працівника, зупинку виробництва.

Мета статті. Аналіз державного регулювання охорони праці персоналу в сфері радіаційно-небезпечного виробництва для удосконалення основних норм безпеки з їх радіаційного захисту.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз стану охорони праці персоналу, який працює на радіаційно-небезпечному виробництві, є досить актуальним. Пріоритетом держави має бути досягнення максимальної ядерної та радіаційної безпеки України, що забезпечується, у тому числі працівниками на виробництві під час виконання своїх службових обов'язків, шляхом удосконалення та модернізації законодавства щодо охорони праці, соціального захисту працівників, чіткого виконання встановлених норм, посадових інструкцій та підвищення свідомості не тільки робочого персоналу цієї галузі, а й населення загалом.

Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням та базується на принципах: пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці; підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці; комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень у галузі науки і техніки та охорони довкілля; соціального захисту

працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності; адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану; використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству; інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці; забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях; використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва [2].

На всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Умови праці на робочому місці, безпе-

ка технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці. Власник або уповноважений ним орган повинен впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові, і забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань персоналу. Власник або уповноважений ним орган не вправі вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці. Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або людей, які його оточують, і навколишнього середовища. У разі неможливості повного усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я умов праці власник або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомити про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, який може дати тимчасову згоду на роботу в таких умовах. На власника або уповноважений ним орган покладається систематичне проведення інструктажу (навчання) працівників з питань охорони праці, протипожежної охорони. Трудові колективи обговорюють і схвалюють комплексні плани поліпшення умов, охорони праці та санітарно-оздоровчих заходів і

контролюють виконання цих планів [4].

Відповідно до ст. 23 Закону України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” підприємства, установи, організації, що виробляють, зберігають, транспортують, використовують радіоактивні речовини та джерела іонізуючих випромінювань, здійснюють їх захоронення, знищення чи утилізацію, зобов'язані дотримуватися норм радіаційної безпеки, відповідних санітарних правил, а також норм, установлених іншими актами законодавства, що містять вимоги радіаційної безпеки. Роботи з радіоактивними речовинами та іншими джерелами іонізуючих випромінювань здійснюються з дозволу державної санітарно-епідеміологічної служби та інших державних органів відповідно до Закону. Випадки порушень норм радіаційної безпеки, санітарних правил роботи з радіоактивними речовинами, іншими джерелами іонізуючих випромінювань, а також радіаційні аварії підлягають обов'язковому розслідуванню за участю посадових осіб, які здійснюють державний санітарно-епідеміологічний нагляд. Стаття 25 цього Закону зазначає, що органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни у разі застосування хімічних речовин і матеріалів, продуктів біотехнології зобов'язані дотримуватися санітарних норм. Виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізація отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших

біологічних агентів, здійснюються за умови дотримання санітарних норм. Зазначені вимоги поширюються також на транзитне транспортування через територію України хімічних, біологічних, радіоактивних, інших небезпечних для здоров'я видів сировини, корисних копалин, речовин та матеріалів (у тому числі нафти і нафтопродуктів, природного газу тощо) будь-якими видами транспорту та продуктопроводами [5].

Координація зусиль держав по забезпеченню ядерної безпеки здійснюється, насамперед, у формі прийняття документів, більшість з яких розроблено в рамках МАГАТЕ за участю інших міжнародних організацій. У їх числі: Основні норми безпеки з радіаційного захисту (схвалені МАГАТЕ, Міжнародною організацією праці, Всесвітньою організацією охорони здоров'я); Звід практичних правил з радіаційного захисту працівників копалин і підприємств по переробці радіоактивних руд (МАГАТЕ, МОП та ВООЗ) та ін. Основна мета ядерної безпеки, згідно з визначенням МАГАТЕ, — підтримка радіаційного опромінення від ядерної установки на оптимально досяжному низькому рівні як у ході нормальної експлуатації установки, так і у випадку аварії, забезпечення захисту від іонізуючого випромінювання окремих осіб, їх потомства і людства загалом. Для вивчення досвіду безпечної експлуатації АЕС та надання консультативної допомоги державним органам країн, пов'язаних із забезпеченням радіаційного захисту та ядерної безпеки, МАГАТЕ створена спеціальна Група МАГАТЕ з контролю, за участю якої підготовлено більшість

міжнародних документів у цій сфері. При забезпеченні радіаційної безпеки АЕС основна увага приділяється технічним заходам щодо запобігання аварійних ситуацій. У цих цілях МАГАТЕ регулярно публікує спеціальне видання — “Серію безпеки”, де викладаються правила, критерії і стандарти забезпечення безпеки при використанні атомної енергії в мирних цілях, для захисту здоров'я людини і навколишнього середовища. МАГАТЕ регулярно готує Програми розробки норм безпеки АЕС, які призначені для державних органів країн — членів МАГАТЕ, регламентуючих і контролюючих діяльність з реалізації програм розвитку атомної енергетики. Іншим важливим напрямом діяльності МАГАТЕ у цій сфері є розробка з урахуванням рекомендацій Міжнародної комісії з радіологічного захисту принципів радіаційного захисту та норм з їх практичного застосування. Система радіаційного захисту МАГАТЕ поєднує дві системи захисту: загальні правила радіаційного захисту стосовно окремої людини і вимоги захисту при експлуатації конкретного джерела іонізуючого випромінювання. Відповідно до цих правил опромінення окремих осіб контрольованим джерелом або у внаслідок контрольованої діяльності не повинно перевищувати встановленої межі доз. Якщо опромінення йде від кількох джерел, встановлюється верхня межа, їх дози, одержувані від окремих джерел. Додатковий захист являє собою систему обліку всіх доз, що виходять від джерела, незалежно від місця і часу опромінення. Значне місце в системі джерел регулювання у сфері радіаційного захисту займає

Конвенція МОП № 115 про захист трудящих від іонізуючої радіації, 1960 р. Конвенція поширюється на всі види діяльності, що спричиняють вплив іонізуючої радіації на працівників у процесі їхньої роботи. У Конвенції визначається порядок встановлення максимально допустимих доз радіації та максимальні кількості радіоактивних речовин, які можуть потрапляти в організм трудящих. Забороняється допускати до роботи, пов'язаної з іонізуючою радіацією, трудящих молодше 16 років, інших осіб, якщо це суперечить медичним висновкам. Адміністрація підприємства зобов'язана вимірювати рівні радіації на робочих місцях, інформувати про них трудящих і приймати всі заходи по зниженню радіації. Держави зобов'язані привести своє законодавство відповідно до цієї Конвенції [6].

Відповідно до ст. 13 Закону України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” громадяни, здоров'ю та майну яких завдано шкоди, зумовленої негативним впливом іонізуючого випромінювання під час використання ядерної енергії, мають право на її відшкодування у повному обсязі відповідно до законодавства. Персонал ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання, а також державні інспектори з нагляду за ядерною та радіаційною безпекою безпосередньо на ядерних установках мають право на соціально-економічну компенсацію негативного впливу іонізуючого випромінювання на їхнє здоров'я відповідно до законодавства України. Персонал має право на професійну перепідготовку, підвищення кваліфікації та ліцензу-

вання за рахунок ліцензіата. Стаття 35 Закону зазначає, що персонал — це працівники підприємства, установи, організації, які виконують роботи, пов'язані з експлуатацією ядерних установок, об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, інших джерел іонізуючого випромінювання. Персонал зобов'язаний суворо дотримуватися норм, правил і стандартів з безпеки, а також не вчиняти будь-яких самочинних дій, які можуть призвести до ситуацій, що порушують вимоги цього Закону. Персонал ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, не має права на страйки; повинен проходити обов'язкові медичні огляди (попередній — під час прийняття на роботу і періодичні — протягом трудової діяльності). Особи, у яких визначено захворювання, зазначене в переліку медичних протипоказань щодо допуску до роботи з джерелами іонізуючого випромінювання, до роботи на ядерних установках і з джерелами іонізуючого випромінювання не допускаються. Перелік медичних протипоказань, за наявності яких особа не може бути допущена до робіт на ядерних установках та з джерелами іонізуючого випромінювання, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [7].

Проаналізувавши Заяву про Політику Держатомрегулювання у сфері забезпечення безпеки та захищеності використання ядерної енергії, можна зауважити, що Держатомрегулювання вживає активних заходів для фор-

мування та підтримки розвитку культури безпеки та захищеності як серед своїх працівників, так і працівників інших організацій, підприємств, установ. Держатомрегулювання приділяє належну увагу щодо забезпечення прозорості, об'єктивності процесів розгляду та незаангажованості регулюючих рішень, для чого: встановлює та забезпечує дотримання письмових процедур, що регламентують всі види регулюючої діяльності та процеси взаємодії; створює умови для забезпечення можливості ліцензіатам та іншим зацікавленим особам висловлювати свої думки, пропозиції, ідеї та отримувати чіткі відповіді щодо їх врахування; вітає ініціативу своїх співробітників, ліцензіатів та інших зацікавлених осіб стосовно удосконалення нормативно-правової бази та регулюючої діяльності; забезпечує доступність інформації про прийняті регулюючі рішення та дотримується процедур оскарження регулюючих рішень зацікавленими особами; забезпечує виконання всебічної та незалежної оцінки безпеки та захищеності на основі сучасних методологій та кращої міжнародної практики. Кожен фахівець Держатомрегулювання своїм прикладом виконання вимог безпеки та захищеності створює позитивний вплив на формування культури безпеки ліцензіатів, звертає увагу їх керівників на виявлені приклади високої культури безпеки, стимулює до заходів з її підтримки та подальшого розвитку [8].

Нагальним у системі управління охороною праці є забезпечення органів державного регулювання охороною праці та служб охорони праці підприємств, установ, органі-

зацій кваліфікованими фахівцями з охорони праці різних освітньо-кваліфікаційних рівнів за відповідними профільними спрямуваннями з урахуванням сучасних соціально-економічних умов та реальних потреб. Інформаційне забезпечення в галузі охорони праці, яке має здійснюватися органами управління охороною праці на всіх рівнях, потребує удосконалення шляхом вивчення і поширення міжнародного та вітчизняного досвіду щодо пропаганди безпечних методів і засобів праці, вирішення інших актуальних питань у цій сфері із залученням сучасних інформаційних технологій, ЗМІ, оперативного розповсюдження посібників, пам'яток, методик, листівок відповідного спрямування [9].

При поліпшенні і оздоровленні умов праці важливими моментами, є комплексна механізація і автоматизація технологічних процесів, застосування нових засобів обчислювальної техніки та інформаційних технологій у науковій дослідженні і виробництві.

Здійснення заходів щодо зниження виробничого травматизму й професійної захворюваності, і навіть поліпшення умов праці ведуть до професійної активності трудящих, зростання продуктивності праці і зменшення втрат під час виробництва. Одним з найважливіших чинників функціонування будь-якого підприємства є правильна організація охорони праці, а саме: правильний розподіл повноважень між керівниками та їх підлеглими і дотримання правил, які зафіксовані у спеціальних нормативних документах [10].

За порушення законодавства про охорону праці, за невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків передбачено дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність працівників.

Висновки. Отже, першочерговим завданням для удосконалення системи охорони праці персоналу, який працює на радіаційно небезпечному виробництві, мають бути проведені такі заходи: удосконалення державного контролю у сфері охорони праці; аналіз та модернізація діючого законодавства; імплементація нових стандартів та технологій; дотримання дозових меж опромінення персоналу і населення, встановлених нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки; підвищення кваліфікаційного рівня працівників; проведення науково-дослідницької діяльності; міжнародне співробітництво у сфері поводження радіоактивними відходами; досягнення підготовленості персоналу, де безпека є пріоритетом кожного працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України “Про охорону праці” від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
3. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування” від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/page>
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5>
5. Закон України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/page>
6. Міжнародне право. Ядерна безпека та радіаційний захист [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/mezhdunarodnoe-pravo-3/148.htm>
7. Закон України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку України” від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр>
8. Державна інспекція ядерного регулювання України. Заява про Політику Держатомрегулювання в сфері забезпечення безпеки та захищеності використання ядерної енергії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.snrc.gov.ua/nuclear/uk/publish/article/248319>
9. Зеркалов Д. В. Безпека праці [Електронний ресурс] : монографія / Д. В. Зеркалов. — Електрон. дані. — Київ : Основа, 2012. — Режим доступу: <http://zerkalov.org/files/bp-m.pdf>
10. Організація служб охорони праці та обов'язки посадових осіб і персоналу щодо охорони праці: реферат [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5012893/>